

Чоловік, який сплутав дружину з капелюхом

Олівер Сакс

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Валерія Глінка

© Видавництво «Наш Формат». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Передмова

Як зауважив Паскаль, «лише насамкінець, коли вже завершуєш книжку, розумієш, з чого мав її розпочинати». Тож після того, як вдалося написати, зібрати і впорядкувати всі ці дивні історії, вибрати для книжки назву та два епіграфи, мені слід розібратися — що і для чого я зробив.

Те, що я вибрав два зовсім різні епіграфи, в одному з яких ідеться ще й про відмінності між завданнями лікаря і натураліста, зауважені Айві Маккензі, — усе це пов'язано з певною подвійністю мого покликання: я почуваюся водночас і лікарем, і натуралістом, адже хвороби цікавлять мене не менше, ніж люди. До того ж як теоретика і водночас оповідача мене приваблюють і наукові, і чуттєві аспекти умов людського існування — передусім у притаманному людській природі стані хвороби. Тварини також можуть занедужати, та лише людське єство хвороба поглинає так відчутно й радикально.

Із хворими пов'язано все, чим я займаюся, — моє життя і робота. Саме завдяки пацієнтам та їхнім хворобам у мене виникають певні важливі думки. Цей зв'язок став таким тісним, що тепер, як і Ніцше, я запитую: «Щодо хвороби, нам кортить дізнатися, чи могли б ми без неї обійтися?». Цікаво, які нові пошуки та знахідки відкрилися б далі, за цим фундаментальним питанням. Робота з пацієнтами щоразу повертає мої думки до цього питання, а в пошуках відповідей я знову повертаюся до пацієнтів. В історіях і дослідженнях, поданих у цій книжці, ви побачите цей безперервний пошук.

Дослідження — річ обов'язкова. А от для чого нотувати історії, описувати чийсь випадки? Гіппократ запровадив концепцію розвитку захворювання в часі, згідно з якою хвороба має чіткі стадії, від перших проявів до кульмінації чи кризи, а далі — до вдалого або

ж фатального завершення. Отже, Гіппократ започаткував описову, зображувальну практику фіксування історії хвороби, яка докладно відповідала старому терміну «патологія». Такі історії стають надбанням науки, проте нічого не повідомляють про самого хворого та його історію, за ними неможливо побачити особистості з її життєвим досвідом, боротьбою за виживання, двобоєм із недугою. Серед сухих фактів історії хвороби «суб'єкт» відсутній, у службових фразах сучасних анамнезів лише побіжно згадують про людину («трисомія, альбінос, стать жіноча, 21 рік»), тож такі описи можуть стосуватися людини так само, як і піддослідного щура. Якщо ми хочемо повернути до центру уваги людське створіння, — стражденню і зболену боротьбою істоту — ми маємо поглибити історію хвороби, надати їй оповідальної форми. І лише тоді перед нами з'явиться не лише «щось», але і «хтось» — реальна особистість, а не тільки тіло, пацієнт чи хвороба.

Проблеми, досліджувані на вищих рівнях неврології та психології, безпосередньо пов'язані з життям і переживаннями пацієнта. Коли йдеться про порушення особистості пацієнта, ми не можемо вивчати хворобу окремо від його індивідуальності. Дослідження й описи таких порушень фактично створюють нову дисципліну, яку можна назвати «неврологією ідентичності», адже вона зосереджена на фізіологічних засадах людського «я», на споконвічній проблемі зв'язку між свідомістю та мозком. Вочевидь, між психічним і фізичним часом виникає прогалина категоріальної несумісності. Проте, можливо, дослідження та описи, присвячені водночас обом цим аспектам — а саме вони й цікавлять мене найбільше — таки допоможуть скоротити цю прірву і наблизити нас до розуміння процесів, що відбуваються на перетині живого з механічним, і побачити, як позначаються на біографії людини її фізіологічні процеси.

Традиція детального документування клінічних історій, у яких чітко проглядалися людські постаті й долі, сягнула вершин розвитку у ХІХ столітті, після чого поступилася безособовій неврології. Александр Лурія писав: «Здатність описувати, така поширена серед великих неврологів і психіатрів ХІХ століття, нині майже зникла... Її необхідно відновити». У своїх пізніх роботах, як-от «Маленька книжка про велику пам'ять (Розум мнемоніста)» і «Втрачений та віднайдений світ», він намагається відродити цю втрачену традицію. В історіях із клінічної практики, викладених у цій книжці, я також прагну повернутися до традиції ХІХ століття, про яку говорить Лурія, — до традиції, започаткованої першим медичним істориком Гіппократом, до найдавніших звичаїв, за якими хворі розповідали лікарям про себе.

Як і всі драматичні історії, розповіді про неврологічних пацієнтів мають класичні сюжети з архетипними персонажами — героями, жертвами, мучениками та воїнами. Та в наведених тут історіях не можна обмежитися цим переліком. Приміром, як визначити за міфічними або ж метафоричними категоріями, ким є герой історії «Моряк, який заблукав», а ким є інші дивні персонажі цієї книжки? Їх можна назвати мандрівниками, які потрапили до інших світів, — без них ми не могли б навіть уявити, що такі світи існують. Їхні життя й мандрівки здаються мені іноді казковими, а часом нагадують притчі, тож саме тому до одного з епіграфів я вибрав метафору Ослера — образ «Тисячі й однієї ночі». У світах, де блукають мої пацієнти, наукове і романтичне зливаються в одне — Лурія в таких випадках любив згадувати про «романтичну науку». І саме на перетині факту з міфом (як і в моїй попередній книжці «Пробудження») розкриваються долі пацієнтів, що стали героями цих історій.

Але що за неймовірні факти і міфи! Із чим ми можемо їх порівняти? Можливо, для цього нам навіть забракне всіх наших

моделей і метафор. Тож чи не настав час на створення нових символів і міфів?

* * *

Вісім розділів цієї книжки вже було опубліковано: «Моряк, який заблукав», «Руки», «Близнюки» та «Художник-аутист» — у *New York Review of Books*, 1984, 1985, «Тикозний Рей-дотепник», «Чоловік, який сплутав дружину з капелюхом» та «Ремінісценція» (у скороченому варіанті під назвою «Музичний слух») — у *London Review of Books*, 1981, 1983, 1984. «Чітко за рівнем» — у журналі *The Sciences*, 1985. Розділ «Нестримна ностальгія» (уперше було опубліковано навесні 1970 року в журналі *Lancet* під назвою «Леводопа та ностальгійний стан») містить один із перших звітів про мою пацієнтку, яка згодом стала прототипом Рози Р. із «Пробудження» та Дебори з вистави Гарольда Пінтера «Така собі Аляска». Щодо чотирьох фрагментів розділу «Фантоми», перші два було опубліковано в розділі «Клінічні курйози» *British Medical Journal*, 1984. Ще дві короткі історії запозичені з моїх попередніх книжок: «Чоловік, який випав з ліжка» — з книжки «Нога» (*A Leg to Stand On*), а «Видіння Гільдегарди» — з книжки «Мігрень» (*Migraine*). Решту дванадцять розділів не було опубліковано жодного разу, над ними я працював упродовж осені й зими 1984 року.

Висловлюю глибоку вдячність моїм редакторам — насамперед Робертові Сильверсу з *New York Review of Books*; Мери-Кей Вілмерз з *London Review of Books*; Кейт Едгар і Джиму Сільберману з нью-йоркського видавництва *Summit Books* і, нарешті, Коліну Хейкрафту з лондонського видавництва *Duckworth*, який доклав стількох зусиль, щоб надати цій книжці її остаточного вигляду.

Також я надзвичайно вдячний моїм колегам-неврологам. Передусім покійному докторові Джеймсу Мартіну, з яким ми переглядали відеозаписи «Крісті» та «Містера Макгрегора» —

пізніше саме завдяки нашому спільному докладному аналізу моїх пацієнтів я написав історії про «Безтілесну жінку» та «Чітко за рівнем». Дякую докторові Майклу Кремеру, який був моїм головним лікарем у Лондоні (прочитавши мою книжку «Нога» (1984), він описав дуже схожий випадок із власної практики, тож я об'єднав обидві ці історії в розділі «Чоловік, який випав з ліжка»); докторові Дональду Макре — за його записи про унікальний випадок зорової агнозії, неймовірно подібний до стану мого пацієнта — на його звіт я випадково натрапив лише через два роки після публікації власних спостережень. Постскриптом до історії про «Чоловіка, який сплутав дружину з капелюхом» містить фрагменти з його статті. Особливу подяку висловлюю моїй колезі та близькій подрузі з Нью-Йорка, докторці Ізабеллі Рапен, з якою ми обговорювали численні випадки з нашої практики. Саме вона познайомила мене з «безтілесною» Крістіною та «художником-аутистом» Хосе, за яким вона спостерігала з його дитячих років.

Також я надзвичайно вдячний за безкорисливу допомогу та великодушність усім пацієнтам (а ще декому з їхніх родичів), чийми історіями я ділюсь у цій книжці — людям, які й самі часто розуміли, що мої дослідження, мабуть, і не допоможуть особисто їм, та все ж дозволяли мені, а часом і заохочували мене писати про їхні життя, сподіваючись передати це розуміння, ці знання тим, хто колись, можливо, навчиться долати такі хвороби. Як і в «Пробудженні», дотримуючись лікарської таємниці, я змінив імена й подробиці деяких обставин. Насамперед я прагнув зберегти почуття, яких були сповнені життя героїв.

І нарешті, висловлюю вдячність — навіть більше, ніж вдячність, — моєму вчителю і лікарю. Йому я присвячую цю книжку.

Олівер Вулф Сакс

Нью-Йорк

10 лютого 1985 року

• • •

Далі — у повній книжці «Чоловік, який сплутав дружину з капелюхом».
nashaknyga.com.ua